

ZLOMEK STŘEDOVĚKÉHO ODKAZU KNIH KATEDRÁLE SV. VÍTA NA PRAŽSKÉM HRADĚ*

Michal Dragoun

Fragment of the mediaeval books bequest to the Cathedrale of St. Vitus in Prague Castle

In the so called Collection of Adolf Patera of the Library of the National Museum of Prague, under the shelf mark 1 H b 19, is a manuscript fragment from about the first third of the 15th century. It contains an incompletely preserved handwritten note bequeathing books to the Cathedrale of St. Vitus. The donor is an unknown dean, perhaps of the same church. Among the – probably – thirteen listed volumes is *Historia Scholastica* by Peter Comestor, two passionals, some preaching literature and a breviary with a psalter.

Keywords: Book bequest – Book legacy – Middle Ages – Cathedrale of St. Vitus in Prague – manuscript fragment

Zlomky rukopisů představují obvykle poslední fázi zpracování rukopisného bohatství příslušných fondů. Tento pochopitelný stav je dán na jedné straně obvykle větším významem úplně nebo úplněji dochovaných kodexů, na druhé straně i náročností zpracování a jeho výsledkům porovnaným s množstvím vynaloženého času. Sice se mezi rukopisnými fragmenty mohou objevit i zlomky nejstarších rukopisů dané sbírky, použité sekundárně jako makulatura, nebo zlomky, které přes svůj nevelký rozsah významně obohacují pramennou základnu (což se týká zvláště fragmentů děl ve vernakulárních jazycích), ovšem nálezy takových fragmentů jsou výjimkou. Spíše pravidlem naopak bývají zlomky obtížně nebo vůbec neidentifikovatelných textů, často navíc ve velmi torzovitém stavu dochování.

Poslední věta z velké části platí pro dvě teprve v poslední době zpracovávané sbírky zlomků Knihovny Národního muzea, které jsou (zčásti z historických důvodů) označovány jmény muzejních bibliotekářů Adolfa Patery a Čenka Zíbrta. U obou souborů jde o zlomky, které byly z velké části z různých muzejních rukopisů nebo tisků vyňaty, z malé části do Národního muzea darovány, ovšem nebyly shledány natolik zajímavé, aby jim při signování zlomků bylo přiděleno zvláštní označení.¹ Celkem šest krabic takových fragmentů bylo katalogizováno až v průběhu posledních let. Přes poněkud skeptický náhled na jejich obsah (často jde skutečně o záložky či jiné fragmenty nevelkých rozměrů, nežádka druhotně silně poškozené využitím v mladších vazbách) se však v rozsáhlém souboru objevily i zlomky, hodné detailnější pozornosti.

Jeden z takových zlomků byl při katalogizaci označen signaturou 1 H b 19. Jde o papírový lístek o rozměrech 15 × 10,5 cm s textem psaným jednou rukou, jedna ze stran (dále označovaná verso) je popsána celá, druhá (dále recto) jen z menší části. Písařskou ruku je možné přibližně datovat do první třetiny 15. století. Text je na obou stranách psán bez vyznačeného zrcadla, na straně recto jde o 5, na straně verso o 20 řádek. Obsahuje záznam o odkazu knih pražskému katedrálnímu kostelu sv. Víta neznámým děkanem. Přepis zlomku vypadá následovně:

Strana recto:

Item librum Historie scolastice in pargameno lego pro ecclesia Pragensi.

Item unum viaticum magnum in papiro, in quo horare consuevi, cum psalterio in pargameno lego pro ecclesia Pragensi.

Strana verso:

Isti sunt libri, qui debent distribui, quos dominus decanus legavit pro altaristis et vicariis et capitolo.

Item libros infrascriptos pro ecclesia Pragensi ordino, trado et dispono, ita tamen, quod habeantur in custodia per unum ex vicariis et unum ex altaristis nominatim et electi, et isti sic nominati et electi huiusmodi libros regant et de eisdem disponant, prout super hoc fecerunt ordinem.

Primo passionale in magno volumine in asseris ligato.

Item aliud passionale in pargameno a festo² sancti³ Alexi usque ad finem anni.

* Studie vznikla v rámci grantového projektu Ministerstva kultury České republiky DE06P04OMG010 Vědecký soupis nezkatalogizovaných středověkých rukopisů a rukopisných zlomků ve sbírce Knihovny Národního muzea.

¹ Blíže k oběma sbírkám i jejich charakteristice úvod publikace Michal DRAGOUN – Jindřich MAREK: *Rukopisné zlomky Knihovny Národního muzea. Sbírký Adolfa Patery a Čenka Zíbrta*, Praha 2012, s. 7–12.

² Za festo škrtnuto pas.

³ Za sancti škrtnuto Adalberti.

Item sermocionale in tribus voluminibus, videlicet de apostolis, martiribus et confessoribus in papiro scriptis.
Item sex libros omeliarum per circulum anni in papiro scriptos.

Řazení stran (se stranou recto popsanou jen zčásti) na první pohled nevypadá logicky, ovšem lze jej odůvodnit. Knihy uvedené na straně recto jsou totiž výslovně odkázány pražské katedrále, zatímco zbylé se mají rozdělit mezi vikáře a oltářníky (resp. jejich zástupci o ně mají pečovat). Závěr části odkazu na straně recto tedy uvádí knihy, které byly hodnotnější nebo z jiného důvodu byly odkázány přímo knihovně při kostele sv. Víta. Tomuto řazení by nasvědčovalo i úvodní slůvko *item* na počátku části věnované vikářům a oltářníkům (jistě, teoreticky může jít o začátek části, k níž předchází záznamy dnes nejsou dochovány vůbec). Jak (předpokládaný) neúplný záznam na počátku, tak formulace na straně verso nasvědčují domněnce, že dochovaný fragment je zlomkem rozsáhlejšího odkazu, a protože počátek zápisu na straně verso neobsahuje jméno testátora, předpokládám, že obě části jsou odkazem jedné osoby. Rovněž do samotného rukopisu, z něhož dnes zůstal jen tento jeden list, mohly být přepisovány další podobné záznamy. Počátek zápisu na straně verso je totiž psán objektivně a navozuje představu druhotné evidence typově podobných zápisů, zatímco samotný odkaz knih, který učinil jmenovaný děkan, je již formulován subjektivně.

Při obsahovém hodnocení záznamu tedy musíme s politováním začít konstatováním, že záznam není úplný a neobsahuje jméno děkana, který své knihy katedrálnímu kostelu a jeho beneficiářům zanechal. Zápis o odkazu uvádí některé vnější znaky zanechaných knih – v jednom případě vazbu, obvykle pak psací látku. Papírové rukopisy v odkazu převažují, avšak ani pergamenové nejsou zcela výjimečné. Jasný není ani rozsah odkazu, resp. jeho zachycené části. Předpokládám, že nejspíše šlo o třináct svazků, i když teoreticky možné hranice jsou osm až čtrnáct. Záleží na rozhodnutí, zda *sex libros omeliarum* považovat za šest svazků nebo šest textových jednotek, a podobně zda papírový breviář byl svázan do jednoho rukopisu s pergamenovým žaltářem, nebo nikoli. Zatímco v prvním případě bych se spíše klonil pro variantu šesti svazků (členění na šest knih jako

textových jednotek mezi středověkými kazatelskými soubory není běžné), v druhém případě bych se vzhledem k použití předložky *cum* (a nikoliv samostatného *item*) přikláněl spíše k variantě breviáře, doplněného na počátku nejspíše starším žaltářem.

Obsahová charakteristika kodexů je jen velmi zběžná a přesné určení umožňuje pouze u jediného svazku: *Historia scolastica* je nepochybně hojně rozšířeným dílem Petra Comestora. Další svazky obsahují literaturu hagiografickou a kazatelskou, resp. jednu knihu určenou osobní modlitbě. Nabízí se myšlenka hledat pod pasionálem oblíbenou Zlatou legendu Jakuba de Voragine, ovšem v tomto případě se můžeme pohybovat jen na poli neprokazatelných domněnek.⁴ Vágní určení obsahu jednotlivých rukopisů také neumožňuje identifikaci v současném fondu pražské kapitulní knihovny (zůstaly-li rukopisy její součástí).

Nepříliš lepší je situace při hledání děkana, který své knihy pražskému kostelu a jeho duchovním zanechal.⁵ Jako první možnost se nabízí poohlédnout se po osobě děkana pražského metropolitního kostela, jejichž seznam sestavil A. Podlaha.⁶ Jejich chronologicky souvislá řada začíná ve třicátých letech 14. století, ale vzhledem k převaze papírových svazků v záznamu by odkaz ze starší doby stejně pocházet neměl. U řady osob, které zastávaly úřad děkana, jsou jejich kladný vztah ke knize a jejich vlastnictví doloženy. Prvním z nich je Arnošt z Pardubic, u jehož odkazu by ovšem nepochybně byla uvedena jeho hodnota pražského arcibiskupa.⁷ Plichta ze Mšena, který děkanský úřad zastával v letech 1358–1362, *chronicam Boemorum aliosque libros impensis suis describi curavit*.⁸ Jan Heřmanův z Královic (děkan 1415–1430) několik rukopisů sám napsal a u děkanů časově následujících máme doloženy odkazy či knihovny o dvojciferném počtu kodexů, ať již šlo o Jana z Dubé (1431–1442),⁹ Prokopa z Kladruha (1442–1450)¹⁰ nebo Václava z Krumlova (1452–1460).¹¹ U posledních tří jmenovaných se však mezi dochovanými rukopisy nepodařilo najít žádný, který by se dal ztotožnit s rukopisy ze zkoumaného odkazu, navíc jejich působení již zřejmě spadalo do doby po vyhotovení „našeho“ testamentu. Náklonnost ke knihám a péči o ně můžeme ale předpokládat i u ostatních kapitulních děkanů, byť je u nich prameny výslovně nezmiňují.

⁴ Při rozdělení Jakubova díla na více svazků se přelom obvykle objevuje u svátků červnových nebo červencových (srov. Anežka VIDMANOVÁ: *Legenda aurea a Čechy*, in: *Jakub de Voragine. Legenda aurea*, Praha 1984, s. 11–65, zejm. tabulka na s. 38–39), ovšem to bude platit pro libovolný soubor legend, přibližně rovnoměrně rozložených v průběhu celého roku.

⁵ Dějiny pražské kapitulní knihovny na své zpracování teprve čekají. Velmi stručný úvod podává Antonín PODLAHA: *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapitoly pražské*, část II, Praha 1922, s. V–VII, dále Marie KOSTÍLKOVÁ: *Iluminované rukopisy Svatovítského chrámu*, Praha 1975.

⁶ Antonín PODLAHA: *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora*, Praze 1912, zejm. s. 392–394, a čtyři doplňky k tomuto základnímu svazku.

⁷ K jeho osobě s ohledem na vztah ke knihám zejm. Ivan HLAVÁČEK: *Z knižní kultury doby Karla IV. a Václava IV. v českých zemích*, in: *Knihy a knihovny v českém středověku*, Praha 2005, s. 263–319, zejm. s. 274–283.

⁸ A. PODLAHA: *Series*, s. 33.

⁹ A. PODLAHA: *Soupis II*, s. VI.

¹⁰ K jeho osobě, knihovně a dílu souhrnně Pavel SPUNAR: *Repertorium auctorum Bohemorum protractum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans I*, Wratislaviae etc. 1985, s. 352–362, detailněji Jaroslav KADLEC: *Mistr Prokop z Kladruha*, in: *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 12/1–2, 1975, s. 91–110, Jaroslav KADLEC: *Die Bibliothek des M. Prokop aus Kladruh, Mediaevalia Bohemica* 1/2, 1969, s. 315–325. Mezi jeho rukopisy patřila i *Historia scholastica* psaná na pergameni (dnešní rukopis pražské kapitulní knihovny G XXXV/2, srov. A. PODLAHA: *Soupis II*, č. 1029, s. 106), ovšem bližší doklad pro ztotožnění rukopisu s odkazovaným nemáme. Totéž platí i pro další doložené vlastnické jiných rukopisů tohoto díla v pražské kapitulní knihovně (G VI – pražský kanovník Velislav, G XI – Jan Herttemberger z Lokte, několik dalších rukopisů dřívější majitele uvedeny nemá).

¹¹ Viz Marta HRADILOVÁ: *Knihovna kapitulního děkana Václava z Krumlova*, in: *K výzkumu zámeckých, církevních a měšťanských knihoven. Čtenář a jeho knihovna*. České Budějovice 2003 (Opera romanica 4), s. 31–40.

Dalšími prameny, které máme k dispozici, jsou inventáře pokladu svatovítského kostela, které zahrnují i soupisy knih.¹² Jejich řada začíná rokem 1354 a do roku 1397 byly zhotovovány (a jsou dodnes dochovány) poměrně hojně. Po dlouhé přestávce následují další až od roku 1441, a navíc u nich jde již jen o soupisy částí knihovny svatovítského kostela, určených osobou testátora, místem uložení nebo později obsahem, když jsou evidovány pouze knihy liturgické. Ani v těchto seznamech nenajdeme zmínku, jež by nám k určení neznámého děkana napomohla: *Historia scholastica* i Pasionál se v jednotlivých inventářích objevují již od nejstaršího, ovšem bez konkrétnějších zmínek, naproti tomu žádný soubor kázání ve třech nebo šesti svazcích nebo knihách se mezi zapsanými kodexy nevyskytuje.¹³

Nejmenovaný *dominus decanus* ovšem mohl svůj úřad zastávat i jinde. Např. součinnost děkanů kostela Všech svatých je doložena u vyhotovení inventářů katedrálního kostela sv. Víta v letech 1368 a 1441 a Jiří Tomášův z Prahy, činný ve druhém zmíněném případě, se podílel i na předání některých rukopisů Jana z Dubé do kapitulní knihovny. A seznam možných institucí, kde neznámý děkan působil, je možné rozšiřovat i dále.

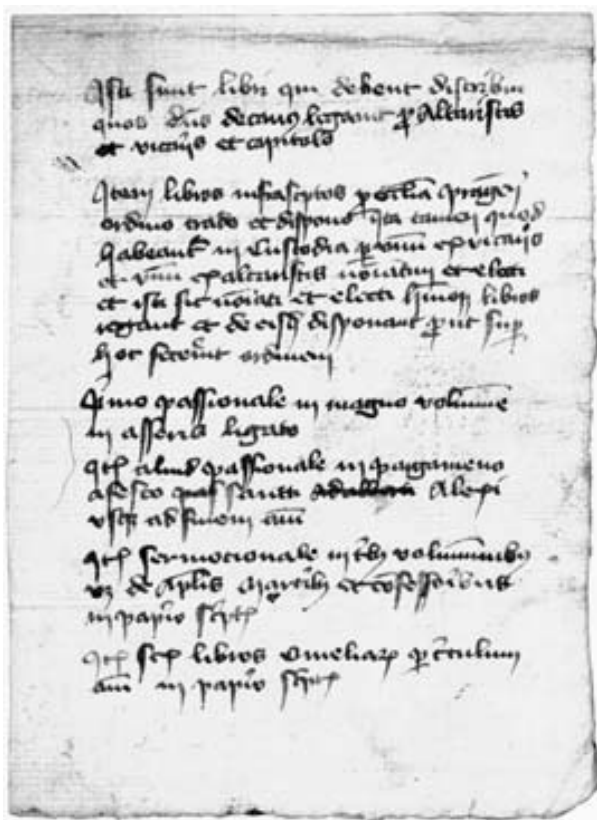
Výsledek našeho zkoumání je tedy (alespoň zatím) negativní. Pro budoucí bádání, věnované dějinám knihoven v českých zemích, resp. dějinám pražské kapitulní knihov-

ny, je drobným přínosem evidence doposud neregistrovaného odkazu soukromé knihovny, který svým rozsahem nepatřil mezi nejmenší,¹⁴ a několik cestiček, po jejichž prozkoumání lze říct, že tudy cesta nevede. Nicméně je možné a vzhledem k rozsahu a dochování kapitulní knihovny snad i pravděpodobné, že detailní zpracování její historie by i k tomuto prameni mohlo objevit nové souvislosti.

Zusammenfassung

FRAGMENT EINES MITTELALTERLICHEN BÜCHERVERMÄCHTNISSES AN DIE ST. VEIT-KATHEDRALE IN DER PRAGER BURG

Der Beitrag befasst sich mit einem Handschriftenfragment, das in der sog. Adolf-Patera-Sammlung in der Bibliothek des Nationalmuseums unter der Signatur I H b 19 aufbewahrt wird. Das Fragment entstand etwa im ersten Drittel des 15. Jahrhunderts und enthält ein unvollständig überliefertes Verzeichnis von Büchern, die ein unbekannter Dechant, vielleicht von der St. Veit-Kathedrale, dieser Kirche vermachte. Unter den wahrscheinlich 13 Bänden sind die *Historia scholastica* des Petrus Comestor, zweimal ein Pasionál, weiter Predigerliteratur sowie ein Brevier mit dem Psalter zu finden.

Zlomek odkazu knih neznámého děkana pražské katedrále. Knihovna NM, sign. I H b 19, strana verso

¹² Evidence jednotlivých inventářů Ivan HLAVÁČEK: Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích, in: *Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica – Monographia* 11, Praha 1966, zejm. s. 62–74, edice některých z nich (s vyznačením případných rozdílů u inventářů nevydaných in extenso) Antonín PODLAHA, Eduard ŠITTLER: *Chrámový poklad u Sv. Víta v Praze*, Praha 1903, s. III–CII.

¹³ *Historia scholastica*: 1354: s. X, č. 7, 9, 1355: s. XXIII, č. 40, s. XXIV, s. 131, s. XXV, č. 175, 1387: s. LI, č. 69 (v té době vypůjčená), pasionál: 1354: s. XI, č. 125–127, 1355: s. XXIV, č. 137, s. XXV, č. 184 (nový přírůstek k inventáři, dar blíže neurčeného Mikuláše), 1387: s. LII, č. 124–126 a snad 140 (odkazy se vztahují k edici A. Podlahy a E. Šittlera).

¹⁴ Srov. přehled knihovních soupisů podle jejich rozsahu – viz I. HLAVÁČEK: Středověké soupisy, s. 129–130.